

Morten Hansen Thorndal

Modernitetens politiske teoretikere

Nyere politisk teori og filosofi

Columbus

Modernitetens politiske teoretikere

© Forlaget Columbus og forfatteren 2004

1. udgave, 2. oplag 2008

Omslag og grafisk tilrettelægning:

Annette Wendelboe Jensen

Tryk og repro: Narayana Press, Gylling

*Kopiering fra denne bog kan kun finde sted på institutioner,
der har indgået aftale med Copy-Dan og kun indenfor de
i aftalen nævnte rammer*

Printed in Denmark 2008

ISBN 978 87 7970 020 8

Forlaget Columbus
Østerbrogade 54C
2100 København Ø
Tlf.: 35 42 00 51
Fax: 35 42 05 21

Indhold

Forord 8

„Ideologi er noget bras“ 9

Ideologi og højre-venstre skala i det moderne samfund 10

Centrale begreber i den moderne politiske ideologi og teori 12

Det moderne 13

Det postmoderne – alt er tilladt! 14

Kapitel 1 ■ Nyliberalisme 16

(Robert Nozick og Friedrich Hayek)

Robert Nozick – den nye liberalisme

Retten til at gå i hundene 16

Frihed, – „selvejerskabstesen“ og ejendomsretten 17

Nozicks idealsamfund – „befri os for statens tvang og tyranni“ 18

Witt Chamberlain – en baseballspiller, der tjener penge 20

Hvad med uligheden? 21

Opsummering 22

Vigtige begreber 23

Friedrich von Hayek – nyliberalisme og lidt mere stat 24

Det fornuftige og rationelle individ

– jeg kan og vil selv bestemme, hvad der er godt for mig 24

Den negative frihed

– „Ingen skal blande sig i mit liv“ 25

Hayek og den frie markedsøkonomi 26

Den frie markedsøkonomi og „den spontane orden“ 27

„Lovens suverænitæt“ 28

Hayeks syn på minimalstaten

– Ligheden for loven er den eneste lighed der kan forenes med friheden 29

Staten som garant for individets sikkerhed 30

Hayek og demokratiet 35

Opsummering 36

Vigtige begreber 36

Kapitel 2 ■ Nykonservatisme 37

(Leo Strauss og Allan Bloom)

At forandre for at bevare 37

Leo Strauss – *tilbage til fortiden* 38

Oldgrækerne og dyderne

– et fundament for det gode samfund 38

Oldgrækerne og demokratiet 39

Demokrati og det hele menneske 40

Allan Bloom 40

Det relative samfund – *vi er alle lige gode* 41

Det enkelte individ

– jeg tænker nu mest på mig selv 43

Familiens opløsning 44

Feminismen – *et moderne og umuligt projekt* 46

Kristendommens forfald 48

Kulturens betydning

– kom lad os blive bundet sammen 48

Det moderne demokrati 50

De nykonservative i USA 52

Nykonservatisme og velfærdsstaten 53

Opsummering 54

Vigtige begreber 55

Kapitel 3 ■ Den tredje vej 56

(Anthony Giddens)

Giddens og „det moderne“ 56

Giddens – *en moderne socialdemokrat* 59

Grundlæggende dilemmaer

– en karakteristik af det moderne samfund 60

Globalisering 60

Individualisme 62

Det selvrefleksive menneske og traditionen der aftraditionaliseres 63

Individ og fællesskab 64

- Venstre/højre-skalaen 64
Livspolitikker – politiske udfordringer der rækker udover den traditionelle højre-venstrefløj 64
Det radikale centrum 65
- Nye politikformer 67
- Økologi 68
- Den tredje vej – nogle overordnede mål 69
- Lighed som inklusion – en moderne velfærdsstat 69
Den positive velfærd 70
- Staten, marked og civilsamfund – en ny cocktail
Stat og marked – en ny type blandingsøkonomi 72
Staten og civilsamfund som garant for medborgerskabet 73
Familien – udgangspunktet for civilsamfundet 74
- Den globale tidsalder 74
- Øget demokrati og en ny solidaritet 75
- Giddens og de traditionelle ideologier 76
Opsummering 77
Vigtige begreber 78

Kapitel 4 ■ Kommunitarisme 79

(Charles Taylor og Herman Daly/John Cobb)

- Charles Taylor – *Det moderne individ og autenticitetens etik* 80
- Det egoistiske menneske og det bløde despoti 80
- Fællesskabet og det deltagende demokrati
– fælles forståelse og kollektiv handlen 81
- Det civile samfund
– fundamentet for fællesskabet 82
- Den deltagende borger og det moderne demokrati 85
- Den negative frihed
– et mangelfuldt frihedsbegreb 89
- Moderne politik – den store symbiose 90

- Kommunitarisme
– et opgør med liberalismen 91
Opsummering 91
Vigtige begreber 92
- Herman Daly og John Cobb 92
- Højre-venstreskalaens mangler 93
- Den malplacerede konkretion og den fri markedsøkonomi 93
- Den offentlige velstand og den private rigdom 95
- Mennesket-i-fællesskabet 96
- Politik på lokalt plan 97
- Frihandel 98
Opsummering 101
Vigtige begreber 101

Kapitel 5 ■ System og livsverden 102

(Jürgen Habermas)

- Livsverden – *et reservoir af normer og uskrevne regler* 102
- Systemet – det handler om penge og magt 104
- System og livsverden – det moderne samfunds adskilthed 105
- Koloniseringstesen 106
- Den moderne velfærdsstats nye udfordringer 110
- Habermas og det deliberative demokrati 112
 113
- Det offentlige rum – *kom lad os diskutere* 114
- Den offentlige sfære og den politiske kultur 115
- Er enighed altid mulig?
– konsensus eller kompromis 118
- Hinsides nationalstaten
– den globale velfærdsstat 118
Opsummering 122
Vigtige begreber 123

Kapitel 6 ■ Diskursteori og det radikale demokrati 124

(Chantal Mouffe)

- Mouffe og det postmoderne 124
- Diskursteori 125
- Det marxistiske udgangspunkt og diskursteorien 126
- Alt er politik 128
- Politik er konflikt 129
- Det radikale demokrati
 - *os/dem: modstandere eller fjender* 132
- Kritik af den politiske liberalisme
 - *liberalismens ophævelse af politikken* 134
 - Moderne politik – konsekvenser af liberalismen*
 - *Politik som management* 136
- Højrepopulismens fremmarch
 - *afløb for lidenskaberne* 137
- En ny socialisme
 - *et reelt alternativ til den neoliberale økonomiske models hegemoni* 140
- Behovet for emancipatoriske projekter 141
- Solidaritet skal skabes politisk 141
 - Opsummering* 142
 - Vigtige begreber* 144

Kapitel 7 ■ Magt og politik 145

(Michel Foucault)

- Michel Foucault – *en rigtig postmodernist* 145
- Foucault og magten 146
- Diskursens betydning 147
- Det moderne samfund – et sandhedsregime 148
- Det moderne samfund
 - *en samfund der disciplinerer* 149
- Gouvernement – *en moderne magtform* 150
- Det moderne menneske – et resultat af diskursen 151
- Liberalisme, frihed og demokrati
 - *er vi nu så frie?* 151

- Velfærdsstaten – *et nyt sandhedsregime* 152
- Fra pastoralmagt til den moderne velfærdsstat 153
- Velfærdsstaten og de sociale borgere 154
- Magt og modmagt
 - *skal vi bare lade stå til?* 156
 - Opsummering* 157
 - Vigtige begreber* 157

Litteratur 158

Forord

Samfundet har ændret sig grundlæggende i de seneste årtier. Det betyder, at såvel politik som den politiske teori ligeledes har ændret sig. Det betyder, at der hele tiden kommer nye problemstillinger, som vi skal forholde os til.

Ideologi er med andre ord noget andet, end da koryfæer som *Edmund Burke*, *Adam Smith* og *Karl Marx* i sin tid lagde grundstenene til det, vi i dag kender som *de klassiske ideologier*.

Intentionen med denne bog er at komme med nogle bud på, hvordan politisk teori og ideologi ser ud i dag. På den måde kan bogen ses som en slags overbygning til de klassiske ideologier.

Det er mit håb, at denne bog kan finde anvendelse i undervisningssammenhænge, hvor der bliver arbejdet med politik, ideologier og politisk teori. Bogen sigter primært mod samfundsfagsundervisningen i gymnasiet og HF og på de videregående uddannelser, samtidig med at bogen er anvendelig på højskoler og andre steder, hvor man ønsker at beskæftige sig med forskellige menneskesyn og begreber som frihed, lighed, velfærdsstat og demokrati. Desuden henvender bogen sig til alle, der er interesseret i politik og politisk teori

Der skal rettes en særlig tak til Vibeke Poulsen Graven, som igennem hele processen løbende har givet inspiration til bogen.

Morten Hansen Thorndal
Haderslev 2004

„Ideologi er noget bras“

9

„Ideologi er noget bras“

Den forhenværende konservative statsminister Poul Schlüter (statsminister 1982-93) har bl.a. skrevet sig ind i historiebøgerne med en bemærkning om, at „de politiske ideologier er noget bras“. Med den udtalelse sigtede Poul Schlüter til, at ideologier som overordnede og generelle idé-systemer ikke kan bruges, når der skal laves konkret politik og udarbejdes politiske kompromisser.

Denne opfattelse af ideologiernes manglende anvendelighed finder man ikke bare hos Schlüter; en del andre politikere har i de senere år påpeget, at ideologiernes tid er forbi. Mange politikere understreger, at de politiske partier i dag er mere pragmatisk orienterede, og partierne satser mindre på den ideologiske profil og mere på indflydelse gennem forhandling og konkret samarbejde med andre partier.

Der er ingen tvivl om, at forskellen på den dagsaktuelle politik, som vi ser den på Christiansborg, og de rene ideologier som vi kender fra lærebøgerne, op igennem 80'erne og 90'erne er blevet større og mere markant. Det er stadig sådan, at de fleste opfatter partiet Venstre som et liberalistisk parti og Socialdemokraterne som et socialistisk parti, men i praksis kommer de to partier måske til at ligne hinanden mere og mere. Umiddelbart kan det altså se ud som om, at de politiske partier i stigende grad bevæger sig væk fra deres oprindelige ideologiske grundlag i bestræbelserne på at tiltrække flest mulige vælgere.

Tidligere henvendte de politiske partier sig til bestemte samfundsklasser. Partierne havde deres kernevælgere, som gang på gang stemte på dem, fordi partiet kæmpe-

Illus.: Ivar Gjørup „Egoland 11“, 2000

de for netop deres interesser. Socialdemokraterne henvendte sig til arbejderne, og Venstre henvendte sig til små selverhvervende bønder, hvilket betød, at deres ideologiske profil var tydeligere. I dag er det karakteristisk, at alle politiske partier potentielt henvender sig til alle vælgere.

Socialdemokratiet er ikke bare et arbejderparti, og Venstre er ikke bare et parti for landmænd. Der er sket en privatisering af den politiske meningsdannelse. Den individuelle påvirkning i hjemmet har afløst den kollektive påvirkning fra arbejdspladsen, og det bliver i stigende grad dagsaktuelle stridsspørgsmål, der sætter den politiske dagsorden, hvilket indebærer, at partierne ikke i nær samme grad appellerer til vælgerne om at støtte partiets ideologi og fremtidsvisioner.

Ideologi og højre-venstre skala i det moderne samfund

Alligevel er det ganske kendetegnende, at vi ofte tager udgangspunkt i de tre store hovedideologier *liberalisme*, *konservatisme* og *socialisme* og heraf beslægtede søsterideologier som f.eks. *socialliberalisme*, *reformisme*, når vi diskuterer politik.

Vi bruger denne opdeling til at orientere os efter, når vi taler politik. Flerpartisystemet bliver stadig beskrevet, som var partierne placeret i en bue fra venstre til højre eller omvendt. Det er stadig det mest naturlige for os, at tale om en liberalistisk højrefløjsregering og en socialistisk venstrefløjsopposition eller omvendt. I den forstand er begreberne højre og venstre

Tabel 0.1 Vælgervandringer. 1998-2001

Stemte i 1998	Stemte i 2001										Ej stemt el. blank	Afdøde siden 98	I alt
	Ø	F	A	B	D	Q	C	V	O	Z			
Ø Enhedslisten	1,2	0,3	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,2	0,1	2,2
F SF	0,3	2,7	1,3	0,4	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,0	0,5	0,3	6,1
A Socialdemokratiet	0,2	0,8	17,1	1,0	0,2	0,2	0,6	2,6	1,7	0,2	2,8	1,5	28,9
B Radikale	0,0	0,1	0,3	1,6	0,1	0,0	0,1	0,4	0,0	0,0	0,2	0,2	3,1
D Centrumdemokraterne	0,0	0,1	0,3	0,3	0,6	0,2	0,4	1,1	0,1	0,0	0,3	0,2	3,5
Q Kristelig Folkeparti	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	1,1	0,1	0,4	0,0	0,0	0,2	0,1	2,0
C Konservative	0,0	0,0	0,2	0,1	0,1	0,1	3,6	1,9	0,2	0,0	0,7	0,4	7,2
V Venstre	0,0	0,1	0,3	0,2	0,1	0,1	0,9	14,0	1,1	0,0	1,2	1,0	19,2
O Dansk Folkeparti	0,0	0,1	0,2	0,0	0,0	0,0	0,3	1,1	3,4	0,0	0,6	0,3	5,9
Z Fremskridtspartiet	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,2	0,4	0,6	0,2	0,3	0,1	1,9
U Demokratisk Fornyelse	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	0,3
Stemte ikke eller blankt	0,0	0,5	2,1	0,0	0,0	0,0	0,8	1,8	2,1	0,0	4,9	1,6	13,9
Førstegansvælgere	0,2	0,5	1,5	0,5	0,1	0,1	0,3	1,5	0,2	0,0	0,9	0,0	5,8
Total 2001	1,9	5,2	23,7	4,2	1,4	1,8	7,4	25,4	9,8	0,4	12,9	5,7	100,0

Note: Tabellen bygger på 6.600 interviews i Gallups prognose og exit poll materiale. Den skal læses således at 17,1 pct. af alle vælgere stemte på liste A ved begge valg, mens 1,3 pct. af vælgerne i 1998 havde stemt på liste F men i 2001 stemte på liste A. Omvendt skiftede 0,8 pct. af vælgerne fra liste A i 1998 til liste F i 2001.

Kilde: Jørgen Goul Andersen og Ole Borre (red.): „Politisk Forandring“. Systime 2003.

og de politiske ideologier stadig meget vigtige, når vi skal orientere os i det politiske landskab.

Denne bog forsøger at give nogle bud på, hvordan man overordnet kan tænke politisk ideologi eller filosofi i dag. Bogen vil forsøge på et mere *teoretisk* plan at besvare spørgsmålet:

- Hvordan ser en højre-venstre skala ud i dag, hvad er det der adskiller den liberale højrefløj fra den mere socialistiske venstrefløj i det moderne samfund?
- Hvilke nye konfliktlinier og skillelinier findes der, som rækker ud over den traditionelle højre-venstre skala?

Hvis man på et overordnet plan skal forsøge at indkredse nogle ideer og visioner for den traditionelle venstrefløj, er det karakteristisk, at venstrefløjen i høj grad fokuserer på begrebet „lighed“. Venstrefløjen og de socialistisk inspirerede partier tager i denne sammenhæng ofte udgangspunkt i fællesskabet og ønsker at mindske sociale uretfærdigheder og uligheder.

På den anden fløj repræsenterer højrefløjen idealet om øget „frihed“. Ifølge den liberale ideologi, som traditionelt set danner grundlag for den „typiske højrefløj“, har alle mennesker krav på frihed, hvilket betyder, at enhver skal holde sin frihed inden for grænser, der er forenelig med, at andre også skal have deres frihed.

Frihed og lighed kommer derfor ofte til at fremstå som to modsætninger i den politiske debat. Kampen for større lighed kan ofte gå udover friheden og omvendt. Når vi betaler skat med det formål at omfordele dele af den økonomiske velstand, går det ud over den enkeltes frihed. Når man betaler skat, hjælper man den fattigste del af befolkningen, hvilket resulterer i en lidt højere grad af lighed. Samtidig formindsker det friheden, da skattebetaleren

ikke har frihed til at bruge de penge, som vedkommende skal betale i skat.

I den forstand er det stadig relevant at skelne mellem højre og venstre. Den traditionelle højre-venstre skala er et orienteringspunkt, der benyttes, når vi diskuterer politik og politiske problemstillinger, og derfor er det relevant at beskæftige sig med, hvordan disse to begreber bliver prioriteret og kommenteret af moderne teoretikere på henholdsvis højre og venstrefløjen.

Det er muligt, at skellet er blevet mindre forstået på den måde, at mange socialistisk inspirerede teoretikere taler om frihed, og mange liberale teoretikere taler om lighed, men der er stadig en betydelig forskel i deres prioritering af begreberne „frihed“ og „lighed“, hvilket de kommenterede kapitler tydeligt vil illustrere.

Den traditionelle højre-venstre skala kan godt bruges, når man vil orientere sig i det politiske univers, men dermed er det absolut ikke sagt, at denne skala giver et fyldestgørende billede af de politiske uenigheder og konflikter i det moderne samfund.

Det er her, at det andet spørgsmål bliver relevant. Der er tydeligvis uenigheder og konflikter, der rækker ud over højre-venstre skalaen. Der er f.eks. i de senere år opstået en del værdikonflikter, som det er mere besværligt at placere rent ideologisk. Det kan være holdninger til dyrevelfærd, genetisk manipulation og lignende, som det politiske system nødvendigvis bliver nødt til at forholde sig til. Derudover er der problemstillinger om bl.a. flytning og EU, som ligeledes er svære at integrere i en traditionel højre-venstre skala. Dette er nogle af grundene til, at det i dag er sværere at placere de politiske partier på en sådan skala.

Centrale begreber i den moderne politiske ideologi og teori

Politik er efterhånden blevet en kompliceret størrelse. Man taler i den forbindelse om, at politik og politiske konflikter har fået en *pluralistisk* karakter, hvilket netop hentyder til, at den gamle og traditionelle højre-venstre skala måske ikke helt er nok, når vi gerne vil forsøge at begribe og forklare politiske uenigheder. Denne bog forsøger at indkredse og fremhæve nogle af uenighederne med udgangspunkt i nogle centrale og gennemgående begreber.

Mange af bogens kapitler giver nogle forskellige bud på, hvilken rolle begreber som *individualisme* og *frihed* har for moderne politisk teori. Det er begreber, som mange traditionelt vil placere på den politiske højrefløj og ved de forskellige liberalistiske retninger, men i dag er disse begreber blevet så stor en del af vores måde at tænke på, at også mere venstreorienterede teoretikere forholder sig anerkendende til dem. Som vi skal se, er der dog stadig markante forskelle i måden at tolke og forklare individualismens og frihedens position i det moderne samfund.

I den forbindelse vil mange af kapitlerne også berøre forskellige *menneskesyn* og forsøge at give et bud på, hvad mennesket er for en størrelse?

Derudover vil de fleste kapitler også fokusere en del på *velfærdsstatens rolle* og funktion. Da de oprindelige ideologier blev udtænkt i 1700 og 1800-tallet, fandtes der ingen velfærdsstat. I dag er velfærdsstaten en naturlig del af vores samfund, og derfor er det også interessant at beskæftige sig med, hvordan moderne liberalister forholder sig til statens aktive rolle i forbindelse med velfærdsydelser.

Velfærdsstaten har sat sig sine spor i vores måde at tænke politik på. I dag fin-

des der f.eks. ikke ret mange klassiske liberalister, der seriøst går ud og prædiker natvægterstat, hvor statens *eneste* funktion er er politi, militær og domstole. På grund af velfærdsstaten er stort set alle politiske partier enige om, at vi skal have et velfærds-samfund, der som minimum sikrer en eller anden form for social sikring, et vist uddannelsesniveau og et vist niveau med hensyn til sygesikring osv.

I relation til debatten om velfærdsstaten er det ligeledes relevant at komme ind på *markedsøkonomiens* position i det moderne samfund.

Det er kendetegnende, at mange af teoretikerne fokuserer meget på begrebet *demokrati*. Det moderne samfund tager som tidligere nævnt udgangspunkt i det enkelte individ, og det er op til det enkelte individ selv at vælge sine værdier. Det betyder, at det er blevet meget sværere på forhånd at definere en konkret ideologisk politik, fordi det moderne individ i dag er mere uafhængigt af traditionen og den dertilhørende samfundsklasse. Tidligere var det lettere for f.eks. de socialistiske ideologer at fremhæve hvilke mål og værdier, der var vigtige for arbejderklassen, fordi arbejderklassen rent levekårs-mæssigt og økonomisk levede på et langt lavere niveau.

Dermed bliver målene og værdierne for moderne ideologer og politiske teoretiske langt mere overordnede og generelle. Når det i højere grad netop er op til det enkelte individ selv at vælge værdierne, indebærer det en øget fokus på de præmisser, hvorunder demokratiet bør fungere.

I Danmark har vi et velfærds-samfund og en velfærdsstat, der er grundlæggende opbakning om. Vi lever i en tid, hvor ingen for alvor sætter spørgsmålstegn ved den fri markedsøkonomi, samtidig med at vi lever i en tid, hvor individet og individualiteten for alvor er kommet i centrum.

Dette er konstateringer og beskriver samtidig nogle af de ændringer, som har betydning for, hvordan vi alle tænker politik og politiske uenigheder, og som moderne teoretikere ligeledes må forholde sig til, når de skriver om politisk ideologi eller filosofi.

Det er ikke alle teoretikerne, der siger lige meget om alle ovenstående aspekter, men det er hensigten, at de nævnte begreber skal danne en slags „rød tråd“ gennem den efterfølgende fremstilling.

Det moderne

Man hører ofte, at vi lever i en „moderne tid“. Det er den måde, hvorpå vi karakteriserer det samfund, som vi lever i i dag. Betegnelsen „det moderne samfund“ eller „det moderne menneske“ er på mange måder et lidt diffust begreb, som det er svært at definere. Hvad mener man egentlig, når man bruger denne betegnelse, for der tænkes jo ikke udelukkende på „det sidste nye“ indenfor tøjmode, musik og teknologi.

Betegnelsen „det moderne“ kobles som oftest til 1700-tallets industrialisering, som medførte en ændring af de traditionsbundne livsformer. Historien blev i „det moderne“ samfund betragtet som en lineær udvikling frem mod civilisationen, og man mente derfor ikke, at normer og værdier skulle baseres på tidligere tiders forbilleder.

Det moderne samfund udviklede sig under påvirkning af primært videnskaben, teknologien og den rationelle tanke. Vestens industrielle kultur blev således formet af det, vi kalder *Oplysningstiden*, hvor udgangspunktet var, at religionens indflydelse skulle erstattes af en mere fornuftbetonet indstilling til verden. Det moderne menneske arbejder således ud fra den

grundsætning, at jo bedre vi er i stand til at forstå verden og os selv rationelt, desto bedre kan vi forme historien efter vores egne hensigter. Det er således tanken, at vi kan styre og kontrollere fremtiden, hvis vi frigør os fra religionen, traditionen og fortidens vaner.

Afgørende var det, at man udviklede tanken om, at det var muligt og nødvendigt for mennesket at opstille egne normer baseret på menneskets fornuft eller rationalitet. Mennesket var dermed ikke bundet af eksisterende normer, men blev fra nu af betragtet som et selvstændigt individ. Rationaliteten havde i det førmoderne samfund været funderet i religionen, men med troen på det selvstændige subjekt, der selv kunne opstille værdier, opstod der en mulighed for en frigørelse fra religionens traditionsfastsatte normer.

Troen på det moderne er således også troen på fremskridtet hen imod et mere fornuftigt og rationelt samfund, hvor mennesket frigøres i takt med, at det oplyses, hvilket vil sige, at mennesket efterhånden lærer at tænke selvstændigt, uafhængigt af de traditionelle autoriteter.

Helt overordnet er de fleste enige om, at modernitetens udgangspunkt er et „nyt“ samfund hvor *menneskerettigheder, demokrati, kapitalisme, nationalstat* og *naturvidenskab* spiller en central rolle.

Hvis man nærmere skal forsøge at indkredse begrebet, kan man sige, at man med betegnelsen „det moderne samfund“ forsøger at beskrive en lang række processer, der gennem de sidste mange år er foregået i såvel samfundet som det enkelte menneske.

For det første kan man tale om en form for *rationalisering*, hvilket f.eks. betyder, at der er sket en udvikling af mere rationelle måder at styre virksomheder på. Sammen med den teknologiske udvikling er det i

denne proces, at industrialiseringen og kapitalismen udviklede sig.

I relation til videnskaben er det meget karakteristisk, at mennesket „stiller sig udenfor verden“ og begynder at udforske og bruge verden og dens ressourcer. Mennesket føler ikke længere, som man gjorde i traditionelle kulturer, at man er en del af hele skabningen, men mennesket føler sig som et højerestående væsen, der kan betragte og bruge den øvrige skabning. Vores forhold til naturen ændredes således markant. Resultatet blev, at vi i langt højere grad begyndte at bruge af naturens ressourcer, samtidig med at der blev sat fart på udviklingen af den tekniske viden og de teknologiske muligheder.

Industrialiseringen og den tekniske udvikling indebærer samtidig, at det moderne samfund er kendetegnet ved enorm materiel vækst, og at levestandarden er vokset eksplosivt.

Derudover skete der en *individualisering*. Det enkelte individ kom i centrum og blev målet for enhver udvikling. Dette hænger sammen med, at mennesket i moderniteten blev betragtet som et fornuftsvæsen. Hvis mennesket bruger fornuften eller rationaliteten, kan vi udvikle og styre samfundets udvikling, som vi ønsker. Mennesket bliver således den „nye Gud“, hvilket understreger *sekulariseringsprocessen*, hvor den religiøse dimension mister sin status og betydning i samfundet. Man taler i den forbindelse om *humanismen* og troen på, at mennesket er i centrum for verden.

I kølvandet på denne proces opstod ideen om øget *demokratisering*. Netop fordi mennesket er i centrum for verden, og netop fordi mennesket bliver betragtet som værende rationelt og fornuftigt, bliver den naturlige konsekvens, at samfundets indbyggere i højere grad deltager i de politiske og styringsmæssige processer i landet.

Endelig er der mange, der har påpeget, at begreber som *frihed* og *lighed* også er knyttet til forestillingen om det moderne. Individets frihed og afskaffelsen af ulighed har været omdrejningspunkter for store politiske moderniseringsbevægelser i nyere tid.

Det moderne samfund er dermed i høj grad *troen på mennesket, fornuften og individets selvforvaltning*. Mennesket har gennem de sidste 100 år realiseret friheden, den videnskabelige fornuft og sig selv.

Det postmoderne – alt er tilladt!

I de senere år, er der sket en videreudvikling af moderniteten. Der er således flere, der påpeger, at vi i dag lever i en *postmoderne tid* eller „efter-moderne“ tid. Andre foretrækker at tale om det *senmoderne* for at understrege, at 'det moderne' stadig eksisterer, men i en radikaliseret form.

Det sen- eller postmoderne er i første omgang knyttet til en række radikale ændringer ved vores mentalitet – ved den måde vi opfatter og fortolker os selv og vores livsvilkår i forhold til historien, vores fremtid og vores omverden. Tilhængere af forestillingen om postmoderniteten påpeger således, at „de store fortællinger“ er døde. Store fortællinger om videnskab, fornuft, stat og fremskridt fungerer ikke længere som drivkraft i samfundet.

I det 20 århundrede var der politisk set to store fortællinger. Der var *det socialistiske projekt* eller den socialistiske fortælling om det kommunistiske idealsamfund og der var *den liberalistiske fortælling* om det frie markeds velsignelser. Postmodernisternes pointe er, at begge fortællinger har spillet fallit. Der er ingen af disse ideer, der har resulteret i det idealsamfund, som de hver især lægger op til.

Den menneskelige fornuft er således ikke garanteret, at udviklingen bliver positiv. Det 20. århundrede indebærer ikke udelukkende positive fremskridt frem mod en bedre samfund, som dele af modernismen og troen på mennesket indikerer – tænkbare på de 2 verdenskrige, hvor der hverken var tale om humanisme eller rationalitet.

De store fortællinger er døde, fordi moderniseringsprocesserne i vores del af verden efterhånden er komplette og fulde. Argumentationen er, at det moderne samfund har sikret alle individers mulighed for at forvalte deres eget liv, hvilket indebærer, at det nu er individualisme og egne livsprojekter, der dominerer, mens store gruppeprojekter som „arbejderklas-

sen“, „nationen“, „kvindesagen“ osv. glider i baggrunden. Dermed er samfundets kollektive udvikling forbi. Alle forandringer vil i fremtiden foregå uden retning. Man siger, at verden er blevet *kontingent*, hvilket betyder, at verden er blevet uden fasthed – alt er muligt. Samfundets sammenhængskraft bryder sammen – der er intet kit, der kan få fællesskabet til at hænge sammen, fordi samfundets individer har mange forskellige livsstile, normer og værdier.

Postmodernisterne hypotese er således, at „anything goes“ – alt er tilladt og af lige stor værdi.

De postmoderne ser ikke nogen fælles mål eller fremtid, som man kan bevæge sig hen imod. Det hele er op til en selv.

1-Nyliberalisme

Robert Nozick og Friedrich von Hayek

16

Nyliberalisme

Robert Nozick – den nye liberalisme Retten til at gå i hundene

Hvis man vil beskæftige sig med nyere versioner af liberalismen, er det oplagt at starte hos den amerikanske filosof Robert Nozick (f.1938), der i sin mest kendte bog „Anarchy, State, and Utopia“ fra 1974 kommer med en kraftig kritik af den moderne velfærdsstat.

Nozicks tanker har tydeligvis inspireret den politiske højrefløj i USA, men også i andre lande støder man på hans tanker. Da *Anders Fogh Rasmussen* i 1993 skrev sit „ideologiske manifest“ „Fra socialstat til minimalstat“ tog han bl.a. udgangspunkt i nogle af Nozicks grundtanker.

Det er Nozicks ærinde at argumentere for, at den eneste retfærdige stat er en *minimalstat* i ordets egentlige betydning. Minimalstatens eneste funktion bør være at beskytte den private ejendomsret og den personlige frihed gennem et retssystem, en politistyrke og et militær.

Minimalstaten bør derfor ikke omfordele ressourcer fra nogle samfundsgrupper til andre, men det er heller ikke statens opgave at beskytte folk mod eget kortsyn. Staten bør f.eks. ikke påbyde bilister at

køre med sikkerhedsseler. Det er deres eget ansvar.

På samme måde er det ikke statens opgave at gribe ind og tvangsbehandle narkomaner, så deres liv ikke ødelægges, da det er narkomanens *eget liv*. Narkomaner har ret til at bestemme over deres eget liv, herunder er der en „ret“ til at gå i hundene, hvis det er det, man ønsker. Det eneste krav er, at det ikke må gå ud over andre.

Hvis Nozick derfor fik den politiske magt i Danmark, kunne man således forvente sig store ændringer: folkeskolen og hospitaler skulle privatiseres, narkotikapolitiet skulle nedlægges. SU'en og tilskud til børnehaver ville forsvinde sammen med invalide- og folkepensionen. Det Kongelige Teater skulle nedlægges eller privatiseres osv.

Den kraftige kritik af velfærdsstaten, som vi kender den i dag, skyldes, at Nozick mener, at denne form for stat gennemgående er *uretfærdig*.

Men hvorfor er det eneste retfærdige samfund et samfund med en minimalstat? Det er det, Nozick ønsker at argumentere for, og det er de argumenter, vi nu vil beskæftige os med.